

Madalyonun İki Yüzü: Evrenselci Dikotomi Bağlamında Salur Kazan ve Yedi Başlı Ejderha Anlatısı

The Two Faces of the Medallion: The Narrative of Salur Kazan and The Seven-Headed Dragon in the Context of Universalist Dichotomy

Aynur Koçak¹, Berna Özpınar²

¹Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-
Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, İstanbul, Türkiye

²Dr. İstanbul, Türkiye

ORCID: A.K. 0000-0002-9555-1088;
B.Ö. 0000-0002-2016-4622

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Berna Özpınar,
İstanbul, Türkiye
E-posta: bernaospinar@gmail.com

Başvuru/Submitted: 14.07.2023
Revizyon Talebi/Revision Requested: 23.10.2023
Son Revizyon/Last Revision Received: 27.10.2023
Kabul/Accepted: 25.12.2023
Online Yayın/Published Online: 27.12.2023

Atf/Citation:
Koçak, A., Özpınar, B. (2023). Madalyonun iki
yüzü: evrenselci dikotomi bağlamında Salur Kazan
ve yedi başlı ejderha anlatısı. *TUDED*, 63(2),
667-687.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2023-1327526>

ÖZET

İnsan var oluşuyla birlikte düşünerek ortaya soyut ve somut ürünler çıkarmış, kültürel gelişme göstermiştir. Kültürlerini ileri noktalara taşıyabilen milletlerin bir kısmı hikmet oluşturabilmiştir. İleri bir kültür ve uygarlık düzeyine ulaşan Türkler de kolektif tefekkür eşliğinde kendilerine özgü hikmeti ortaya çıkararak değerlerine kaynak oluşturacak gerçekçi dünya görüşüne sahip olmuştur. Hikmet bir dünya görüşü olduğundan kozmogoniyle ilişkilidir. Türklerin en eski ve öz kozmogonik anlayışında kâinatın bütün tezahürleri, Gök ve Yer'in temsil ettiği "evrenselci dikotomi" de denilen iki ilkel sisteme dayanır. Bu sistemi oluşturan iki evrensel nefesin (iki ilke) birbirine zıt olsalar da birbirlerini tamamladıkları, denk bir şekilde uyumlu birlik kurdukları düşünülmektedir. Yaşamın her alanına yansıyan evrenselci dikotomi anlayışı, Türk mitolojik anlatılarında da yerini korumaktadır. Mitolojik anlatılar bir semboller bileşkesidir. Sembollerin çözümlenmesi anlatıların görünür kısmının altındaki anlam katmanlarına ulaşmayı sağlar. Bu çalışmada "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderha'yı Öldürmesi" anlatısındaki sembollerin hermeneutik yöntemle çözümlenip alttaki anlam katmanlarına ulaşmak ve anlatının iki ilkel sistem üzerine oturduğunu göstermek amaçlanmaktadır. Bunun için iki bölümden oluşan anlatı önce ayrı sonra bütün halinde ele alınarak incelenecek ve sembol çözümlenmelerinin oluşturduğu bileşkeler birlikte değerlendirilecektir. Üzerinde çokça araştırma ve inceleme yapılan söz konusu anlatının evrenselci dikotomi bağlamında ilk kez ele alınışı çalışmayı önemli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Evrenselci dikotomi (iki ilkel sistem), sembol, Türk mitolojisi, Dede Korkut Kitabı, Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderha'yı Öldürmesi anlatısı

ABSTRACT

With human existence, abstract and concrete products have emerged through thinking, and cultural development has taken place. Some nations that have advanced their cultures have also created bodies of wisdom. Turkish people, who have reached an advanced level of culture and civilization, have developed their own type of wisdom through collective contemplation, forming a realistic worldview that can serve as a source for others. Because wisdom is a worldview, it is related to cosmogony. In the oldest and most original cosmogonic understanding of the Turks, all manifestations of the universe are based on the two fundamental systems called the "universalist dichotomy", represented by the Sky and Earth. Although these two universal breaths (two universal principles) oppose each other, they are believed to complement each other and establish a harmonious unity. The universalist dichotomy, which is reflected in every aspect of life, also maintains its place in Turkish mythological narratives.

Mythological narratives are compositions of symbols. Analyzing the symbols allows us to reach the underlying layers of meaning beneath the visible part of the narratives. This study aims to decipher the symbols in the “The Narrative of Salur Kazan Kills the Seven-Headed Dragon” through the hermeneutical method to reach the underlying layers of meaning and to demonstrate that the narrative is based on a dualistic system. For that purpose, the narrative, consisting of two parts, will be examined separately and then as a whole, and the compositions formed by symbol analysis will be evaluated together. Although this particular narrative has been extensively researched and examined, it is significant that this study approaches it for the first time in the context of universalist dichotomy.

Keywords: Universalist dichotomy (two-principle system), symbol, Turkish mythology, Book of Dede Korkut, Narrative of Salur Kazan Kills the Seven-Headed Dragon

EXTENDED ABSTRACT

Since the beginning of their existence, humans have produced abstract and concrete products through thinking and have made cultural developments. Some nations that advanced their cultures have achieved that progress in parallel with their thoughts, and have created bodies of wisdom. Every body of wisdom is created by the nature of the entire nation to which it belongs. The Turkish nation has created its own unique type of wisdom. Turkish wisdom has emerged through collective contemplation, which can be referred to as the collective thought of society, in which no one has sole authority. The Turks, who have interacted with people from numerous geographic areas and have reached an advanced level of culture and civilization, have acquired a realistic worldview that can act as a source for others. Because wisdom is a worldview, it is related to cosmogony.

In the oldest and most original cosmogonic understanding of the Turks, the universe is based on a dual system represented by the Sky and Earth, which is also known as the “universalist dichotomy.” This cosmology of the Turks is attributed to the Chou Dynasty, which dominated the current Chinese territories between 1059 and 249 B.C. The Chou Dynasty, coming from its homeland in Inner Asia, brought its own worldview and the dualistic system called “dichotomy” to these lands, namely to the current Chinese territories. Because this cosmology is claimed to be universal, researchers refer to it as universalistic. In essence, this system, which encompasses two principles (universalist dichotomy), consists of two universal breaths (two universal principles) that are opposite but complementary, equal, and integrative. Since it is believed that the entire universe is formed by the harmonious unity of these two principles by these people, this understanding has an impact on all aspects of life. The understanding of universalist dichotomy (the two-principle or dualistic system) is also found in Turkish mythology, because it is reflected in material culture and narratives. It can be understood that this concept maintains its place at the very core and depth of the narratives and that the narratives are based on a dualistic system.

When mythology is considered as a composition of symbols in a general sense, decoding the symbols allows us to reach the underlying layers of the narratives. Thus it is revealed what the mythological narratives really want to tell. Similarly, to reveal each meaning of the deep layers of the narratives of Turkish mythology, it is necessary to analyze the symbols. In this study, the aim is to reach the meanings in the underlying layers of the narrative by decoding the

symbols in the “Narrative of Salur Kazan Kills the Seven-Headed Dragon” in the Oguzname (oral and written texts about the history and lifestyle of the Oghuzs), which was discovered in 2019. Explanations of the symbols in the narrative will be examined using hermeneutical methods, and the combinations of meanings will be evaluated in the context of universalist dichotomy. In that way, it will be possible to reach the understanding of universalist dichotomy that is hidden symbolically in the underlying layers of the narrative and even to understand that the narrative is based on the understanding of universalist dichotomy (the two-principle or dualistic system).

The “Narrative of Salur Kazan Kills the Seven-Headed Dragon” consists of two parts. The first part is about the battle that Salur Kazan wages with his army, narrated in his own words. The second part tells the story of Salur Kazan’s struggle with the Seven-Headed Dragon, narrated by a third person. Although the two parts might initially appear to be disconnected, they are understood to be related, and they form a whole, like two sides of a coin, through analysis of symbols. In this article, the two parts of the text are first examined separately, and the symbols are interpreted using hermeneutical methodology. Then an attempt is made to connect the two parts by adhering to the conditions of the universalist dichotomy, based on the explanation of symbols. The aim is to reach the deepest layer of the text and demonstrate that the two parts indeed complement each other, forming a complete entity of contrasting yet harmonious components. Thus it is revealed that the text consists of stories about the outer and inner worlds (external and internal worlds) of humans.

Since its discovery, the “The Narrative of Salur Kazan Kills the Seven-Headed Dragon” has been the subject of extensive research and examination. However, this study is significant because it approaches the narrative for the first time within the context of the universalist dichotomy, which is the oldest and most original understanding of the Turks.

Türk Hikmeti, Evrenselci Dikotomi ve Türk Kozmolojisi

Zihinsel bir eylem olan düşünme sonucunda ortaya düşünceler çıkar. İnsan dünyada var olduğundan bu yana düşüncelerini, fikirlerini somutlaştırarak ilerlemiş, gelişme göstermiş ve kültür dünyasını inşa etmiştir. Kartarı (2019, s. 8)'nin Maletzke'den aktardığına göre kültür teriminden “*hem insan davranışlarını hem de onun yarattığı maddi ve manevi olmayan ürünleriyle görünür hale gelen fikir, inanç, düşünce ve değer yönelimleri sistemi*” anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Kartarı (2019, s. 9) da kültürün “*bir topluluğun üzerinde uzlaştığı, büyük bölümünü paylaştığı zihinsel soyutlamalar ile bunları somutlaştırarak ürettiği her şey*” olduğunu söylemekte ve kültürün aynı zamanda *sembol, anlam ve normların tarihsel aktarım sistemi* olduğunu belirtmektedir. Bu aktarım, ait olunan kültürün kendi iç dinamiği içinde nesilden nesile gerçekleşirken aynı zamanda farklı kültürler arasında da söz konusudur. Şu durumda insanın dünyada varlığını devam ettirebilmesinde, kültür ve uygarlığın gelişmesinde ve yayılmasında düşüncenin ne denli önemli olduğu açıkça ortadadır.

Bireylerin düşündüklerinin, öğrendiklerinin, uyguladıklarının, ortaya çıkardıklarının bileşkesi olan kültürün, ait olunan toplumun ortak yaşam biçimi olduğu da söylenebilir. Nesiller arasında aktarılan kültürel öğeler yani sembol, anlam ve normlar o toplumun ilk düşüncelerine ait izler taşır. Toplum bunları kolektif hafızada saklamaktadır. Zaman geçtikçe şartlara bağlı olarak bazı değişimler yaşansa da köklü ve güçlü kültürlerin ilk nüvelerinin dipte daima korunduğu, kültürün ve buna bağlı uygarlığın oluşmasında bu ilk düşüncelerin etkisinin büyük olduğu anlaşılmaktadır. Lvova ve arkadaşları (2013/1, s.16) bu konu ile ilgili olarak, “en arkaik görüşlerin katmanın en dayanıklı ve en fazla yaşatılanları olduğunu” söylemektedir. O halde kültür ve uygarlığın başlayıp ilerlemesindeki esas kaynağın, o toplumu var eden kökendeki düşünceler ve buna bağlı eylemler olduğunu söylemek doğru olacaktır. Düşüncelerde başlayan kültür, her yönüyle ortaya çıktığı ve ait olduğu toplumun dünyaya bakışını yansıtmaktadır.

İnsan, somut ve somut olmayan kültürü ortaya çıkarıp geliştirirken aynı zamanda varlığı da sorgular. En eski çağlardan bu yana kendisinin ve evrenin oluşumu üzerindeki sorular zihnini daima meşgul etmiş ve böylece toplumsal bilincin altyapısı tesis edilmiştir (Koçak, 2016, s.13). Zaman içerisinde var oluşa dair düşünceler kimi toplumlarda ince bir akıl süzgecinden geçip olgunlaşmış ve sorulara daha doyurucu yanıtlar sağlamıştır. Araştırmalar Türk kültürünün en dipteki düşünceleri hâlen koruyan köklü bir kültür olduğunu göstermektedir.

Hilmi Ziya Ülken “Türk Tefekkürü Tarihi” adlı eserinde dünya üzerindeki belli başlı düşünceleri Türk düşüncesi ile kıyaslamaktadır. Ülken öncelikle “kolektif tefekkür” adını verdiği ve Türk kavimleri arasında doğmuş olan düşüncenin, belli bir kişi tarafından oluşturulmamış olduğunu söyler. Bununla birlikte kolektif tefekkürün en önemli eserinin “hikmet” olduğunu çünkü bir milletin dehasının burada tamamen büyüsel ve hayali unsurlardan sıyrılarak akılcı hale geldiğini belirtir. Kolektif tefekkürün hikmet haline gelmesi ise onun artık kendine özgü bir felsefe, bir dünya görüşü yaratabileceğini göstermekte ve aynı zamanda akılcı değeri ve niteliği kazanması anlamına gelmektedir. Her hikmet, ait olduğu milletin tümünün irksal

yaradılışı tarafından meydana getirilmiştir. Tarihsel süreçte bazı milletler fikir sahasında derin izler bırakmış olsa da birtakım nedenlerle hikmet oluşturamamışlardır. Türkler ise kendilerine özgü hikmeti oluşturabilmiş bir millettir. Onlar Çin'den Avrupa içlerine kadar birçok coğrafyaya giderek çeşitli ırk, medeniyet ve çevre ile karşılaşmış etkileşimde bulduklarından, oldukça sağlam ve gerçekçi bir dünya görüşü kazanmışlardır. Böylece kişisel düşünce ürünleri ve felsefeler yaratmadan çok önce “ma’şerî collectif bir rüşte” (toplumun ortaklaşa oluşturduğu yetkinliğe) sahip olmuşlardır. Ülken, Türk hikmetinin bu rüştin eseri ve ifadesi olduğunu bildirir ve Türk hikmetini diğerlerine kıyasla “gerçekçi ve ilerici” olarak niteler. Üzerinde hiçbir şahsın tek başına payı olmayan uygulamalı bir felsefe olan Türk hikmeti, bir yönüyle toplumsal bir ahlâk kuramı iken bir dünya görüşü olduğundan diğer yönden kozmogoni¹ ile bağlantılıdır. Tarihin en eski kozmogonileri araştırılıp birbirleri ile kıyaslandığında aralarında sıkı bağlantılar olduğu görülmekte bu bağlantı ise bir kaynak aramayı gerektirmektedir (2007, s. 23-24, 46-47, 49, 54). Bu noktada Türklerin kozmos² hakkındaki en eski anlayışları dikkat çekmekte ve öne çıkmaktadır.

Evrenin oluşumunun din ve inançlarla bağlantılı olarak açıklanması “kozmogoni”³ olarak ifade edilir. Dünya üzerindeki milletlerin kendi dünya görüşleri doğrultusunda çeşitli kozmogonik düşünceleri bulunmaktadır. Bu noktada Ülken (2007, s. 26, 29, 52-54) Turani kozmogoninin İran ve Çin kozmogonilerini doğuran ve onların ortak kökeni olan dünyanın en eski kozmogonisi sayıldığını söyler. Bu kozmogoni evreni birbirinin zıddı olan ancak birbirini uyumlu bir şekilde tamamlayan iki prensip ile açıklamaktadır. Türk hikmeti ile sıkıca bağlı olan Türklere ait bu kozmogoni⁴, evrenin düzeninin iki zıt kuvvetin arasındaki uyum ve bağdaşmadan doğduğu ve insanın da bu uyum ve bağdaşmanın sonucu olarak var olduğu anlayışına sahiptir. Ayrıca birbirine tabi olmasalar da varlıkla insan arasında bir bağlantı ve birlik vardır. Ortaya çıkan bu birlikten doğan uyum, yaşamın esasını oluşturmakta insanın da mutlu olması için bu birliğe uygun yaşaması gerekmektedir. İnsana içsel bir rahatlık ve gelişme olanağı sağlayan Türk kozmogonisindeki bu iki prensip (iki ilke), birbirine zıt olmakla birlikte birbirini tamamlamaktadır ki bunlar “Gök Tanrı” ve “Asra Yer”dir. Bu iki ilke, birbirleriyle

- 1 Kozmogoni “evren doğumu” (URL-1) olarak ifade edilmektedir. Ülken (2007, s. 23) kozmogoninin dini nitelikteki âlemin oluşumuna dair görüşler olduğunu dipnotunda belirtir.
- 2 Sözlükte “gök bilim” (URL-2) olarak geçen kozmos için Carl Sagan (2016, s.17-18) “olmuş veya olacak olan her şey” ifadesini kullanır. Kozmos, evreni oluşturan canlı-cansız tüm varlıkların birbirleriyle derinden uyumlu bağlarının sırlarını da içermektedir. Karmaşık da olsa bu bağlar çok inceliklidir ve hayranlık uyandırır. Rzasoy (2012, s. 169, 171), eski Oğuzlarda ve Oğuz mitolojisinde *kozmosun* “Oğuz” ile adlandırıldığını söyler.
- 3 Taş (2011, s. 14) kozmogoninin astronomi, kozmoloji ve kozmografya ile yakından ilgili olduğunu ancak kozmogoni ve kozmolojinin birbirinden ayrı ele alınması gerektiğini söyler. Taş ayrıca Kratkaya Filososfskaya Entsiklopedia, Moskova 1994, s. 224’ten alıntı yaparak kozmogoninin bir doğuş, ortaya çıkış ve dini anlamda bir yaratılış olarak kaynağını mitten ve dini söylencelerden aldığını belirtmektedir.
- 4 Ülken (2007, s. 29) Türklere ait kozmogonideki iki zıt ilkenin aslında bir olduklarını ve sonra tekrar birleşmeleri ile bu kozmogoninin monist (vahdetçi) bir dünya görüşüne ulaştığını görüldüğünü belirtir. Tamamen semavi dinlere mahsus vasıfları kazanan ve bu olgunluk seviyesine ulaşabilen Türk kozmogonisinin oluşması için ise mutlaka geniş tarımsal faaliyet üzerine kurulu bir “Site” veya “El” uygarlığının yaşanmış olması gerekliliğini de sözlerine ekler. Konuyla bağlantılı olarak Ögel (1993, s. 277) de Türklerin devlet anlayışının tecrübe ile yoğrulmuş, mistisizmden arınmış ve bütün Orta Asya devletlerine örnek olmuş bir sistem olduğunu belirtir.

asla çatışmaz. Tam tersi sonsuz istekleri ile birlik oluşturdukları zaman, varlık ve insanın uyumu ve dengesi oluşur, gelişme sağlanır. Bu uyum ve ahenk ancak “yukarıda Gök çöker, aşağıda Yer delinirse” bozulabilir. Türk hikmetine göre bilgili, cesur ve kanaatkâr olunursa mutlu olunur ve doğal düzen sürer. Ülken bu düşüncenin izlerini Yunan ve İran felsefelerinde bulmanın mümkün olduğunu ancak onlarda Türk hikmetine nazaran eksiklikler bulunduğunu da eklemektedir.

Benzer şekilde Esin (2001, s. 19), Türk kozmolojisinden söz ettiği eserinde, Gök ve Yer-Su'nun temsil ettiği birbirine zıt ancak birbirini tamamlayan iki evrensel nefesin oluşturduğu sistemin, Türklerin *en eski ve öz kozmolojisi* olduğunu söyler. Türklerin kozmolojisi bugünkü Çin topraklarında İ.Ö. 1059-249 yılları arasında hâkimiyet kumuş olan Çulara atfedilir. Çu⁵ sülâlesi anavatanları olan İç Asya'dan gelerek bu topraklara kendi dünya görüşleri olan ve “dikotomi” de denen *iki ilkeli sistemi*⁶ getirmişlerdir⁷. Bu kozmolojinin evrensel olma iddiası bulunduğundan araştırmacılar onu “evrenselci” olarak niteler. Özünde iki ilkeyi barındıran sistemin yani evrenselci dikotominin tüm evreni kapsayan anlayışını, Türklerin evreni bir bütün olarak algılayıp düşünmelerinde ve anlamalarında aramak gerekir⁸. Lvova ve arkadaşları (2013/1, s. 12)'na göre de Türklerin geleneksel dünya görüşlerinde, *var olan ve düşünülen her şey* dünyanın birbirinden ayrılmaz unsurlarını oluşturmaktadır. Dünya “genel olarak” değil, “bir bütün olarak” algılanır. O halde bu noktada Türklerin dünyayı gördükleri, göremedikleri, inandıkları tüm yönleriyle birlikte ele aldıkları bir başka deyişle dünyayı bütün yani duyulan/bilinen ve hissedilen/inanılan dünya olarak ve zıt kutuplarıyla bütüncül algıladıkları anlaşılmaktadır⁹. İki ilkeli sistem olan evrenselci dikotomi bu anlayışın ifadesidir.

- 5 Eberhard (2019, s. 33), “Choular aslen bir Türk kabilesiydi” diye belirtir. Eberhard ayrıca İ.Ö. 3. yüzyılda coğrafyada Çin adını alan bölgede ne bir birlik oluşturan Çin kültürü ne de bir birliği olan Çin nüfuzu olduğunu söyler. Bunun yerine çeşitli Çin kültürleri ile çeşitli kavimler bulunmaktadır. Eberhard, Lung-shan kültüründen hemen sonra içinde açıkça Türk-Moğol unsurlarının görüldüğü Shang adını alan ve Doğu Asya'da yaşadıkları kanıtlanan (İ.Ö.1500-1050) ilk yüksek kültürden söz etmekte ve Shangların doğu Asya'da ilk devleti kuranlar olduğunu ve bunu Türklerin yaptığını kabul etmek gerektiğini de eklemektedir. İ.Ö. 1050 yılında kendisine “Chou devleti” adını veren bir batı devleti ile doğu devleti olan Shanglar arasındaki savaş sonrası Choular her iki devlete ve bütün kuzey Çin'e hâkim olmuşlardır. Bu iki kültür birbirine karışmış ve bugün “Çin Kültürü” dediğimiz kültür oluşmuştur. Türk kültürünün Çin kültürü üzerinde etkisi olduğu açıktır ancak Çinlilerin bir Türk kavmi oldukları veya eskiden Türk olduklarını söylemek yanlışır (Eberhard, 1943, s. 21, 25-27). Konuyla ilgili olarak Yaşar Çoruhlu da Eberhard'ın “Çin Simgeleri Sözlüğü” kitabındaki “Türk-Çin Sanatı İlişkileri” adlı yazısında benzer ifadeler kullanmaktadır. Çoruhlu İ.Ö. 2500 tarihlerinde kuzey Çin'de bugünkü anlamda Çinlilerin bulunmadığını Eberhard'a dayandırarak belirtir. Ayrıca arkeolojik çalışmaların, Çin kaynaklarının İ.Ö. 3. bin yılda var olduğunu iddia ettiği yüksek bir kültürün gerçeklik taşımadığını kanıtlandığını da söyler.
- 6 Türklerin en eski ve öz kozmolojisi olan iki ilkeli sistemden, Emel Esin (2001)'in eserinde *evrenselci dikotomi, evrenselcilik, evrencilik, iki evrensel nefes* olarak söz edilir. Hilmi Ziya Ülken (2007) ise eserinde Türk kozmogonisini ifade eden bu düalist yapıdan “iki prensip” ve “ahenkçi ikilik” olarak söz etmektedir.
- 7 Ülken (2007, s. 24) Gök-Yer olarak dikey düalist prensibin bugünkü Çin topraklarında İ.Ö. 25. asra kadar çıktığını belirtir. Bu bilgiyi yukarıda verilen dipnot bilgileriyle birlikte düşünmek yerinde olacaktır.
- 8 Evrenselci dikotomi (evrensel iki ilke) doğanın her yönünü kutsal kabul eder. Kut elde etmek için doğa güçleri ile uyum içinde yaşanmalıdır. Kut elde edilmesinin göstergesi ise başarıdır. Ayrıca evrenselcilik “bir tözlüg bolmak” (panteizm, vahdet-i vücud) düşüncesine yakın görünmektedir (Esin, 2001, s. 22).
- 9 Eliade (1994, s. 21) her nesnenin her kavramın iki yönü olduğunu söyler. Yaratılış her zaman çifttir. Bununla birlikte mikro-kozmos, makro-kozmos özdeşliği de bu noktada düşünülmelidir. Eliade (1991, s. 53, 143) evrenin, doğan, gelişen ve yılın son günü ile birlikte yeniden doğan canlı bir birim olarak kavrandığını bu nedenle Dünya

Evreni birbirinin zıddı ancak birbirini tamamlayan iki ilke ile açıklayan bu kozmogoni, her şeyin öncesinde bir kaosun bulunduğunu ve sonrasında Gök ve Yer'in ayrıldığını ve ardından tekrar birleştiğini kabul etmektedir. İnsan da bu birleşme sonucu oluşur (Ülken, 2007, s. 29). Öte yandan zıtlıklarına rağmen evrensel iki ilkenin birbirlerine denk oldukları da anlaşılmaktadır. Türklerde biri diğerinden üstün tutulmayan Gök ve Yer-Su birleşmiş ve mükemmel bütünlüğü oluşturmuştur. Ögel (1993, s. 282) eski Türk dininde Yer ve Gök arasında ayrılık ve mücadele olmadığını, onların *birbirini tamamlayan iki kutsal bütün* olduğunu dile getirmektedir¹⁰. Türkler Gökten olduğu kadar Yer'den de korkmuş ve gerektiğinde her ikisinden de yardım istemiştir. Bunun iki ilkenin Tanrısal kudretin iki ayrı yönünü gösterdiğini bir başka deyişle zaten bir özden kaynaklanıyor olduklarını söylemek mümkündür. Bu konuda Eliade (2003, s. 400) de Tanrı'nın tüm özelliklerin üstünde yer aldığını ve tüm karşıtlıkları birleştiren bir yapıya sahip olduğunu söyler. Şu durumda bu zıtlıkların bütünü oluşturmak için gerekli bir şart olduğu açıkça anlaşılmaktadır. İki ilke tüm zıtlıklara karşın birbirilerini tamamlayarak uyumlu bir şekilde birleşmekte ve bütünlüğü oluşturmakta böylelikle kozmosa yani dengeye ulaşılmaktadır. Kozmos iki ilkenin birbirlerini tam olarak dengelediği hassas anda ve noktada var olmaktadır¹¹. Öyle ki ilkelerden birinin biraz daha baskın oluşu ve/veya diğerinin geride bulunuşu, dengenin/denkliğin bozulması demek olduğundan ortamda kargaşa/kaos sonucunu doğurur. Bunu her konu, kavram, şey açısından düşünmek mümkündür.

Gök ve Yer'in oluşturduğu bu zıt ancak uyumlu ikilik aynı zamanda eril-dişil birleşiminin oluşturduğu dengedir. Türkler *Göğü* eril, *Yer-Suyu* ise dişil olarak tasavvur etmektedir. Bu anlayışın en güzel ifadelerinden biri Emel Esin'in aktardığı 9. yüzyıldan kalan ve aslen Budizm metni olmakla birlikte Burkan (Buda) dini kozmolojisi değil Türk-Çin kâinat düşüncesinden esinlendiği belirtilen ve kısmen Çince'den çevrilen Türkçe bir metinde yer almaktadır:

Bu kâinata, üstteki gök parlaktır, altta yağız yer karanlıktır. Güneş tanrısı parlaktır, ay tanrısı karanlıktır. Ateş parlaktır, su karanlıktır. Er parlaktır, dişi karanlıktır. Bu yerli-göklü, dişili-erkekli (ilkeler) kavuşursa, bütün canlı ve cansız, iki türlü varlık doğar, belirir...Güneş ve ay karışıp, kavuşarak yol almaktadır. Bundan ötürü, yazlı-kışlı dört mevsim olur. Dört mevsim içinde (her mevsim) yine ikişer zamana ayrılıp sekiz 'yeni gün' doğar ('yeni gün'ler Çince chieh, dört mevsimin ilk günleri, ilkbahar ve sonbahar ekinoksu [günler ve gecelerin aynı uzunlukta olduğu iki devir] ile yaz ve kış gündönümü günleridir [en uzun gün ve en uzun gece]) (Esin, 2001, s. 22-23, W. Bang vd. 1972, "Türkische Turfan Texte", VI, satır 318, 1972'den).

---

ile insan arasında özdeşlik görüldüğünü belirtir. İnsan belli bir kültür aşamasından sonra kendini bir mikro-kozmos olarak kavrar ve evrende tanıdığı kutsallığı bizzat kendinde bulur. Lvova ve ark. (2013/1, s. 124) dünya ve insan geleneksel düşüncede özdeş olduğunu ve kâinatın tek olarak nitelendirilmesinin sebebinin insanın tek oluşu olduğunu yazar. Burada insanın bir beden ve ruhtan oluştuğu düşüncesini de hatırd tutmalıdır.

10 Ögel (1993, s. 282) Göğün Tanrı'nın, Yer'in şeytanın ülkesine ait olduğuna dair fikirlerin Türk dinine sonradan Şamanizm yolu ile girdiğini belirtir.

11 Özpınar (2023-a, s.323-324) Türk destanlarında evrenselci dikotomi bağlamında Gök ve Yer birliğinin aynı zamanda zaman-mekân birliğini de temsil ettiğini belirtir.

Metin, Gök ve Yer-Su dikotomisinin Türkler tarafından nasıl düşünüldüğünü, mekân ve zamanın nasıl birleşip dengeyi oluşturduğunu ve iki ilkenin çeşitli oluşumlarının nasıl gerçekleştiğini açıkça anlatması ile dikkat çekmektedir.

Şu durumda evrenselci dikotominin özelliklerini; bir özden kaynaklanma, birbiri ile zıt oluş, birbirine denk olma, birbiriyle uyumlu birlik oluşturma, birbiri ile bütünleşip tamamlanma ve birlikte yeni bir oluşum/yaratım gerçekleştirme şeklinde sıralamak olanaklıdır (Özpinar ve Koçak, 2022, s. 1116; Özpinar, 2023-a, s.76). Onların birleşmesi ile evrende denge (kozmos) kurulmakta ve mekân, zaman, canlı-cansız tüm varlıklar meydana gelmektedir. Türk hikmetinin ve dolayısıyla Türk kozmolojisinin en temel anlayışı olan evrenselci dikotominin, Türk düşüncesinin en dipte yer alan, en temel dünya görüşü, esas anlayışı olduğu söylenebilir. Türkler kültür ve uygarlıklarının çıkış noktası olan bu dünya görüşlerini yaşamlarının her alanına yansıtışlardır¹². Buna elbette anlatılar da dahildir¹³.

Son Bulunan Dede Korkut Oğuznâmesi¹⁴ Hakkında

Dede Korkut Oğuznâmeleri Türk kültürünün ve Türk edebiyatının önemli eserlerindedir¹⁵. 2019 yılında yeni bir Oğuznâme ile daha karşılaşılmıştır. Bilim dünyasına Metin Ekici'nin duyurduğu bu el yazmanın tamamı 62 sayfadan (31 varak) oluşur. Eserin 48. sayfasına kadar soylamalar, bu sayfanın 7. satırından başlayarak, yazılı son sayfa olan 61. sayfaya kadar ise Ekici'nin "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" adını verdiği anlatı bulunmaktadır (Ekici, 2019, s.8). Ortaya çıkışından itibaren geniş yankı uyandıran el yazması ile ilgili araştırma

12 Bu konuda gösterilebilecek en somut örnek Türklerin çadır evlerinin iç yapısıdır. Onlar evlerinin kapıdan girişte sağ tarafını kadın, sol tarafını erkek bölümü olarak ayırır ve evin içinde buna göre bir düzen oluştururlar (Lvova ve ark., 2013/1, s. 75, 81). Türk devlet anlayışında da ikili yapılanmanın varlığı bilinmektedir. Türklerde devlet yapısı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bahaeddin Ögel, Türklerde Devlet Anlayışı.

13 Altay yaratılış destanındaki kaosu anlatan suyun üzerinde uçan iki kara kaz (İnan, 1986: 14) da evrensel iki ilkenin bir görünümü olarak düşünülmelidir. Onlar kaosu anlatan başlangıçtaki su üzerinde birlikte uçarlar. Her şeyin öncesinde aynı ortamda beraber bulunmaları ve sonrasında ardı ardına gerçekleşen oluşumlar, onların bir özden gelerek birlikte yaratım gerçekleştirdikleri şeklinde algılanabilir (Özpinar, 2023-a, s. 69). Bir diğer yönden Balkaya (2012, s.992-993) "Kozmogoni Anlatılarında Dikotomik Algının Nedenselliği" başlıklı yazısında kozmik anlatılardaki dikotominin nedenselliğini/ihtiyacını, "izah etme, sınırlama, tamamlama ve devam ettirme" çıkarımlarına dayandırmaktadır.

14 Bayat (2019, s. 371) Oğuznâme'nin geniş anlamda Oğuzların kozmik menşee, takvim ve köken mitleri, destanları, şiir parçaları, rivayetleri, atasözleri, soy kökleri ve ortaya çıkmaları ile ilgili sözlü ve yazılı metinler topluluğu olduğunu söyler. Buradan hareketle bu çalışmanın merkezindeki, 2019 yılında ortaya çıkarılmış olan el yazma metinden "Oğuznâme" olarak söz edilmektedir. Konu ile ilgili olarak Rzasoy (2020, s. 32-33) da söz konusu el yazması metnin, epik metin gibi bütün durumlarda ve istisnasız olarak şifahi "Dede Korkut" eposu geleneğini Türkmen/Türkmen çağında devam ettiren "Oğuznâme" olduğunu özellikle belirtmektedir. Çünkü o da diğerleri gibi "Kitab-ı Dede Korkut" ile ortak motiflere sahiptir. Bir diğer açıdan Ögel (1993, s. 431-432) de dış etkileri arındırıldığı takdirde, Türk kozmogonileri arasında birleşik ve yakın görüşler olduğunu tümünün ana çizgilerde birleştiğini söyler. Güney Sibiry Türklerinin destanlarında da Oğuz Kağan Destanı'nın konu ve motiflerini bulmak mümkündür.

*Bununla birlikte çalışmanın kaynağı söz konusu Oğuznâme araştırmacılar tarafından farklı adlarla anılmaktadır. Rzasoy (2020, s. 79) kitabında bu adlandırmalara yer verir.

15 Bilim insanları 1815 yılında Almanya'nın Dresden şehrindeki Kraliyet Kütüphanesi'nde ve 1952 yılında Vatikan Kütüphanesi'nde bulunan nüshalar üzerinde çok sayıda araştırma ve inceleme yapmış ve hâlen yapmaya devam etmektedir.

ve incelemeler sürmektedir. Bu önemli eser ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan biri de Seyfettin Rzasoy'a aittir. Rzasoy, "Kitabi-Türkman Lisani" Oğuznâmesinin Transmediativ Strukturu ve Ritual-Mifoloji Semantikasi" adlı kitabında Dede Korkut Kitabı'nda el yazması metnin destan işlevini yansıttığı halde yeni bulunan bu Oğuznâme'nin işlevsel tipinin destan olmadığını söyler. Rzasoy, bu Oğuznâme'nin bahşı/ozanlar tarafından yalnızca 40'lar (40 eren/40 öğrenci) meclisinde okunan, 40 neofit tarafından öğrenilen, benimsenen, esasında "bey-yiğitlik" sınavı verilen "ergenlik bitiği"¹⁶, "inisiyasyon kodeksi", bir başka deyişle "ağa" statüsünde olan kimselerin "bey-yiğit" yani "alp-eren" statüsüne geçirilme ritüelinin ezoterik//batini töre kitabı olduğunu belirtmektedir (2020, s.72-73).

Ekici (2019)'nin yazısında verilen metne bakıldığında iki ayrı bölümden oluştuğu görülür. İlki Salur Kazan'ın ordusu ile birlikte gerçekleştirdiği ve kendi ağzından aktardığı savaşta dair iken üçüncü kişinin anlattığı diğer bölümde Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderha ile olan mücadelesi anlatılmaktadır. Metni oluşturan bu iki bölüm ilk okumada birbiri ile bağlantısız gibi görünmektedir. Ancak iki bölümün birbiri ile yakından ilintili oldukları ve hatta bir bütün oluşturdukları sembol çözümlenmeleri sonucunda anlaşılmaktadır. Bu yazıda söz konusu metnin iki bölümü önce ayrı ayrı ele alınarak içerikteki sembollerden öne çıkan ve/veya ilgili olanların çözümlenmesi bağlam dahilinde ve evrenselci dikotomi bakış açısıyla ele alınacaktır. Sonrasında ise her iki parçanın birbirleriyle olan bağlantıları yine sembollerin açıklamalarının oluşturduğu bileşmeler üzerinden, evrenselci dikotominin gerektirdiği koşullara bağlı kalınarak kurulmaya çalışılacaktır. Amaç, metnin en derin katmanına ulaşarak metni oluşturan bu iki bölümün aslında birbirini tamamlayan ve bütün oluşturan, zıt ancak uyumlu parçalar olarak insanın dış ve iç dünyasına (toplumsal ve bireysel alana) yönelik anlatımlar olduğunu ortaya konulmasıdır.

Salur Kazan'ın Düşman ile Yaptığı Savaş

Anlatının bu bölümü özet olarak şöyledir: Kazan beyleri ile ala karlı gök sümbüllü dağlara ava gider. Bu sırada serhat beylerinden ulak gelerek on bin düşmanın geldiğini haber verir. Kazan bunu duyunca kollarını kavuşturur ve ak otağ içindeki evine girer. Düşman sayısı giderek artmaktadır. Sayı doksan bin olduğunda Kazan arkaya kayar ve zırhını giyiner. Yüz bin olduğunda akarsudan abdest alarak namaz kılar, bir Cebbar'a¹⁷ bağlılığını bildirir ve "Ya Muhammed! Ya Ali, medet!" diyerek yardım ister. Kara Budak'ı öncü başı yapar. Han Afşar'ı sağdan, Kıyan oğlu Deli Dünder'ı soldan salar. Kendisinin dipte durduğunu, düşmanın üzerine İç Oğuz beylerini sağdan, Dış Oğuz ağalarını soldan saldığını söyler. Yedi gün yedi gece savaş

16 Duymaz (1997, s. 64) da "ejder öldürme" motifinin Oğuz Kağan ve diğer destanlarda olduğu gibi ergenliğe geçişin, alplığın ve nam almanın tescili olarak yorumlanması gerektiğini belirtmektedir. Koçak ve Kara Tekgül (2020, s. 963) mitik anlatılarda karşılaşılan ejderha ile mücadelenin doğa ile mücadeleyi anlatıyor gibi görünüyorsa da alt katmanda aslen insanın iç mücadelesini bir başka deyişle "kendini bilme" konusunu yansıttığını yazar.

17 Metinde Allah'ın sıfatlarından olan "Cebbar" özellikle kullanılmıştır. Cebbar'ın açıklamasını Topaloğlu şöyle verir; "bozuk olan bir şeyi ıslah edip düzeltmek, birine zor kullanarak iş yaptırmak" anlamındaki *cebr* kökünden mübalağa ifade eden bir sıfattır". Topaloğlu ayrıca Râgıb el-İsfahâni'nin de belirttiği üzere, Cebbâr'ın asıl anlamının "bozulan, nizamından çıkan her şeyi yerine göre zor kullanarak ıslah etmek" olduğunu da söyler (1993, s. 181-182). Bu durumda Kazan yolunda gitmeyen, bozuk bir düzeni yani kaosu çözmek üzere savaşmak durumundadır.

yapılır ve kâfirlere karşı galibiyet elde edilir. Sonrasında Salur Kazan altı bey oğluna tuğra ve nekkare vererek onları kendi gibi bey yapar (Ekici, 2019, s. 9-10).

Anlatının bu kısmındaki sembollere bakıldığında öncelikle Kazan'ın beyleri ile birlikte olduğu ve “ala karlı gök sümbüllü” olarak belirtilen dağlara ava gitmesi üzerinde durmak gereklidir. *Ala karlı ve gök sümbüllü* ifadesi, karların kısmen eridiği ve sümbüllerin açıp yeşerdiği bir zamandan söz etmektedir ki bunun da ilkbahar mevsimine işaret eden bir dönem olduğu açıktır. İlkbahar geleneksel anlayışta yılın döngüsünün tamamlanarak yeni bir döneme geçildiği bir başka deyişle bir “yeniden doğum zamanı”¹⁸ demektir. O halde bu kısımda yeni bir başlangıca işaret edilmektedir.

Kazan düşmanın geldiğini duyunca kollarını kavuşturup “ak otağ içindeki evine” girer¹⁹. Ev, mitolojik bilinçte kutu, mağara, beşik, tabut ile ortak özelliklere ve niteliklere sahip olduğu için birbirleriyle özdeş görülür. Onları birleştiren ortak nokta, kapalılık ve korunurluluğu gösteren gizli bir yerin oluşudur. Bir başka deyişle bu nesnelerin sembolize ettiği ortak anlam, ana rahmidir (Lvova ve ark., 2013/1, s. 180). İşte bu nedenle Kazan'ın *ak otağının içindeki evine girmesi*, anlatının daha en başında bir yeniden doğuşa işaret etmektedir. Otağın “ak” olarak ifade edilişi ise bunun kutsallıkla bağlantılı olduğunu gösterir²⁰.

Bir diğer yönden Kazan'ın otağına girmeden önce kollarını kavuşturarak sayı doksan bin olana değin yerinden kıvıldamaması da doğum anlatan²¹ sembolik bir davranış olarak üzerinde durulması gereken noktalardandır. Kazan'ın evin içinde kollarını kavuşturarak beklemesi, anne karnındaki cenin pozisyonunu hatırlatır. O, ancak düşman sayısı “doksan bin” olunca kalkıp abdest alır yani hareketlenir. Bir başka deyişle anne karnından çıkmaya hazırlanır. Çünkü dokuzun²² artırılmış versiyonu olan doksan bin düşman gelmiş, metnin alt tabakasında

18 Geleneksel anlayışta yaratılışın ilk sabahı, yeni yılın ilk sabahı ve her günün sabahı olarak üç başlangıç semantik özdeşliğe sahip olarak görülür. Her üçünde de güneş karanlığı ve kaosu yenmektedir (Lvova ve ark., 2013/1, s. 57) Türkler arasında “Yeni yıl, Yılbaşı, Yenigün” gibi adlarla bilinen bahar bayramları ve âdetlerinin eskiden beri coşkuyla kutlandığı bilinmektedir (Çay, 1990, s. 5).

19 Bu noktada bir ayrımı daha dikkat çekmektedir. Otağın bir ev olduğu bilindiği halde onun içindeki eve girildiğinin söylenmesi “evin içinde bir ev” daha olduğunu vurgular. Bu da ev-dünya özdeşliği (Lvova ve ark., 2013/1, s. 75) bağlamında düşünüldüğünde dünya içinde kendisine ait bir başka evin/dünyanın varlığına da işaret etmektedir. Bunu ana rahmi olarak düşünmek yerinde olacaktır.

20 Ögel (1995, s. 431) Türk kültüründe “ak” sözü ve renginin arılık ve yüceliğin sembolü olduğunu belirterek ak renk için “baş renk” denilebileceğini söyler. Ayrıca Altay Türk halk edebiyatında ak, “cennet” anlamına gelmektedir. Ayrıca “aklık” Türklere temiz ve arı olmak da demektir. Ululuk, büyüklük, yaşlılık, görmüş geçirmiş yani deneyim sahibi olmak ve kocalık da ak ile ilişkilendirilmektedir (Ögel, 2000, s. 377). Altay-Sayan Türklerinin kültürlerinde beyaz rengin temiz ruhlar olan *aru töşlerin* simgesi olduğu söylenmektedir (Lvova ve ark., 2013/1, s. 145). Sibiryalı Türklerinde gök tanrılarının Ülgen-Işık, Beyaz-Ülgen, Açıklık/Işıklık han, Ulu beyaz ana Umay gibi sıfatları bulunmaktadır (Lvova ve ark., 2013/2, s. 113). Ak/beyaz rengin geçiş dönemleri ritüelleri ve yeniden doğuş ile de bağlantısı bulunmaktadır. Özpınar (2023-b, s.593) yazısında ak/beyaz rengin kutsal yeniden doğuş ile ilişkilendirilerek geçiş dönemi ritüellerinde özellikle kullanıldığını belirtmektedir.

21 Benzer motifi Tıva destanlarından Alday-Buuçu'da görmek mümkündür. Oğul Han-Buuday çadırına girip sabaha kadar konuşmadan oturur (Ergun ve Aça, 2004, s.221). Özpınar (2023-a, s.240) bu davranışı yeniden doğuş ile ilişkilendirir.

22 Dokuz sayısı Türklere kutsal, uğurlu ve büyümlü bir sayı olarak algılanan sakral sayılardandır (Beydili, 2004, s. 489). Türklerin dokuz sayısını ne denli önemsedikleri “dokuzdan öte hiçbir şey yok” deyişinden de anlaşılacaktır.

kutsal doğum için “dokuz” ile işaretlenen süre tamamlanmıştır. Bu durumda Kazan’ın ak otağ içindeki evine kollarını kavuşturarak girişi, düşman sayısının doksan bine ulaşmadan harekete geçmeyişi, ardından “arkaya kayarak zirhını giyişi” ve sonrasında yardım dileyerek ortaya çıkışı tam olarak kutsal bir doğuşu anlatmaktadır. Yaşanılan dünyaya (Orta dünya) geçişten sonra ise düşmanla savaş başlayacak bir başka deyişle sorunlarla yüzleşme söz konusu olacaktır.

Salur Kazan savaş için hazırlıkları yaparak kuvvetleri sağa ve sola dengeli bir şekilde yerleştirir. Bununla metnin alt tabakasında kendi içinde dengeyi sağlamaktadır. Anlatıda kendisinin “dipte” durduğunu söyler. Ancak öncü süvari birliği başına yani merkeze yakın akrabası olan ve çok güvendiği Kara Budak’ı yerleştirmesi, aslında öncünün de kendisi olduğunu göstermektedir²³. Bu ifade Kazan’ın bu savaşı dipten ve öncü olarak bir başka deyişle akılla yönettiği şeklinde yorumlanabilir. Ancak bu savaşta bundan daha önemli bir ayrıntı evrenselci dikotomi açısından dikkate değer görünmektedir ki o da gelen düşman sayısının yüz bine ulaşması ile ilgilidir. Yukarıda belirtildiği gibi Kazan düşman sayısı doksan bine ulaşmadan herhangi bir girişimde bulunmamakta yüz bine²⁴ ulaştığında abdest alıp namaz kılmaktadır. Burada metnin diğer bir katmanı, Kazan’ın bu bekleyişinin ardında aynı zamanda bir denklik oluşması beklendiğini göstermektedir. Gelen düşman sayısı giderek artmakta ancak Kazan herhangi bir girişimde bulunmamaktadır. Kazan burada gereksiz bir cesaret göstermeye çalışmamakta, yiğitliğin gereği olan “dengi” olan düşman ile savaşmak için beklemektedir. Düşman sayıca fazla olsa da kendi tarafının daha güçlü olması Kazan’ın beklemesini gerektirir. Çünkü Türk anlatılarında kahramanın daima dengi olan ile vuruştugu gözlemlenir²⁵. Bununla birlikte Kazan’ın güçleri sağa ve sola dengeli yerleştirilmesi kendi içindeki dengenin kurulmasını göstermekle birlikte İç Oğuz ve Dış Oğuz beyleri ve ağalarının tümünün düşman karşısına konuşlanması, diğer yönden evrenselci dikotomi şartı olarak zıtlık kuralını sağlamaktadır.

Metnin diğer bir katmanında ise durum bir noktaya daha işaret etmektedir. Düşman sayısı burada doğumun gerçekleşmesi için geçen zamanı temsil etmekte iken Salur Kazan kutlu doğumun gerçekleştiği mekânda bulunmaktadır. Bir başka deyişle bu noktada gelen düşman ve Kazan birbirini zaman-mekân bağlamında da tamamlar. Geniş açıdan bakıldığında onların aslında uyumlu ve birlik oluşturarak hareket ettikleri, bir amaca yönelik davrandıkları da düşünülebilir.

(Schimmel, 2017, s. 161).

- 23 Kara Budak anlatının diğer bölümünde Kazan’ın getirdiği ejderha etini de tadan ilk kişidir. Bu, onun bu konuda da en doğru kişi olduğunu gösterir. Rzasoy (2020, s.112)’un Hacıyev (Şirvanelli)’den aktardığına göre ondan ayrıca “eşik ağası başı” olarak söz edilir ki Kara Budak eşik durumlarda en güvenilir olma yönüyle bir yönden aklın ve doğru kararın temsilcisi sayılabilir. Kazan da o sırada hâlen eşiktir ve topluma kabulü söz konusudur. Rzasoy kitabında ayrıca Kara Güne ve oğlu Kara Budak’ın görünmeyen dünya ile ilişkilerine de adlarındaki “kara” sıfatı üzerinden dikkat çekmektedir. Diğer yönden hem bu bölüm hem diğer bölümde, Kara Budak ve Kazan’ın aralarında farklı bir bağlantı olduğu dikkat çekmekte ve onların zıtlıklar içinde uyumlu birlik ve denklik oluşturdukları anlaşılmaktadır.
- 24 Yüz bin sayısı “1” ifade ettiğinden yeni başlangıca yönelik düşünülmelidir.
- 25 Türk anlatılarında evrenselci dikotomiye temsilen kahraman ve karşı-kahramanın daima birbirlerine denk olarak mücadele ettikleri görülür. Özpınar (2023-a) eserinde bunu farklı örneklerle ayrıntılı şekilde açıklamaktadır.

Karşı tarafla savaş yedi gün yedi gecede yapılır ve galibiyet elde edilir. Buradaki “yedi” sayısı altının bir üst sayısı olarak dünyanın yaratılışı sonrası yaşamın başlaması ile ilgili görünmektedir²⁶. Bu da yukarıda söz edilen yeni bir doğumu ve başlangıcı onaylar. Bu noktada anlatının bir diğer katmanında insan-dünya (mikro-kozmos, makro-kozmos) özdeşliğinin kurulduğu anlaşılmaktadır. Savaş sona erdiğinde yüz bin düşmanın öldürüldüğü anlaşılır ki kaos sonrası kozmosa (düzen) geçiş yapılarak dengenin sağlanmış olduğunu göstermektedir. Evrenselci dikotomi koşullarında, kaos sona erip kozmosa geçiş sağlandığında daima yeni bir yaratım/doğuş/başlangıç yapılması söz konusudur. Yedi sayısı dışında yeni yaratıma işaret eden diğer semboller ise “Lala Kılbaş’ın daruga (yönetici) yapılması, beylerle Serhab Dağı’na seyre çıkılması ve altı bey oğlunun bey yapılması,” olarak sıralanabilir.

Bu kısımda zafer sonrası ilk olarak Lala Kılbaş’ın daruga (yönetici) yapılması dikkat çeker. Kutsalla bağlantılı ve aynı zamanda bilge arketipinin temsilcisi Lala Kılbaş’ın merkeze yerleştiriliyor olması öncelikle metnin alt katmanında yaratımın merkezinin belirlenmesini anlatır. Aynı zamanda bu yaratımın kutsaldan onaylandığı ve dahi aklın ve bilgeliğin merkeze alınarak²⁷, kozmosa erişildiği şeklinde de yorumlanabilir. Yaratım daima dengenin oluştuğu merkezden başlar²⁸.

Sonrasında beylerle Serhab Dağı’na seyre çıkmıştır. Bu davranış da diğer bir adım olarak yine merkezin kutsallığının onaylanması anlamına gelmektedir. Dağlar²⁹ bir merkezi işaret etmekle birlikte kutsal yaratımın gerçekleştiği ve kendisinden destek alınan bir sembol olarak görünmektedir. Ardından son olarak altı bey oğlunun bey yapılması gelir. Bir başka deyişle merkezde bulunan ve halihazırda “bey” olan Kazan, diğerlerini de kendisi gibi bey yaparak dengeyi sağlamış olmaktadır ki bu da kozmosun kurulumu demektir. Altı bey oğlunu kendisi gibi “bey” yapan Kazan onlara ayrıca tuğra ve nekkare de vermektedir. Tuğra bilindiği üzere bir tür mühür sayılır. Rzasoy’un yukarıdaki açıklamasına dayanarak bu altı bey oğlu daha önce “ağa” statüsünde olmalıdır. Onlara verilen bu altı tuğra ile yerleri böylece mühürlenmiş olmaktadır. Bir başka deyişle mükemmel yaratılmış dünyanın sayısı olan altı (Schimmel, 2017, s. 119)³⁰ ile birlikte yeni bir dünyanın kurulduğu anlaşılmakta bunun yeni bir başlangıç olduğu da

-
- 26 Altı sayısı dünyanın yaratılması ile ilgili olarak genel kabul görmektedir. Ancak Schimmel’in Varley’den alıntılanarak aktardığına göre 7 sayısı okült güçlerinden dolayı her şeyi harekete geçirendir. Ayrıca yedi, göksel katmanlarla ve hayat ağacı ile de ilişkilidir. Schimmel (2017, s. 127, 129, 132) eserinde pek çok kültürde ve dinde önemsenen yedi sayısının mükemmellik ile bağlantısı üzerinde durur. Asal bir sayı olan yedinin evrenselliğinin sayısı olduğuna işaret eder. Ayrıca bu sayının tanrıların, kahramanların veya kahramanlığı ve yaratıcı bilgeliği sembolize eden bilge adamların mitolojik figürlerinin her yeni kılık değiştirmesinde ortaya çıktığını söylemektedir.
- 27 Burada öncelikle düşünülmesi gereken nokta akıl ve bilgeliğin kozmos durumunda belirmesidir. Bunun tam tersi durum kaosu yansıtır.
- 28 Eliade (1991, s. 25-26, 45) de merkezin kozmogonik değeri olduğunu, her insan yapısının Dünya’nın merkezi olan bir noktadan (göbek çukurundan) başlayarak, yaratılışı tekrar ettiğini ve bu merkezden itibaren dört ana yöne doğru yayıldığını belirtmektedir. Merkez, düzey kopuşunun gerçekleştiği, mekânın en mükemmelinden *hakiki ve kutsal* olduğu yerdir. Anlatıda da merkez tam olarak yaratımın başladığı kutsal noktadır.
- 29 Dağ merkez simgelerinden biri olarak Axis Mundi’dir. Birçok kültürde merkezdeki mitik veya gerçek dağlardan söz edilir (Eliade, 1991, s. 19).
- 30 Schimmel (2017, s. 119, 121) altı sayısının ayrıca ilk erkek ve dişi sayıların ürünü olduğunu söyler. Bu noktada eril ve dişil birleşimi ifade eden iç içe geçiş iki üçgenin de makro-kozmosu temsil ettiği belirtilmelidir.

statü yükseltme ile verilmektedir. Ancak bundan önce Lala Kılbaş'ın yönetici yapıldığı hatırd tutulmalıdır. Bu kutsallıkla bağlantılı bilge adamın daruga yapılışı ve merkeze konuşlandırılışı, merkezin kutsallıkla bağlantısının belirlenmesi yanında diğer altı bey oğlu ile birlikte yine yedi sayısına ulaşıldığını da göstermektedir. O halde mükemmel şekilde ve bilgelikle yeni bir yaratım gerçekleşmiş olmaktadır. Bunu yeni bir dünya oluşturmak bağlamında mekânın da yaratımı olarak düşünmek doğru olacaktır. Şu durumda evrenselci dikotominin tüm şartlarının anlatının bu bölümünde tamamen yerine getirildiği anlaşılmış olmaktadır.

Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderha ile Mücadelesi

Anlatının ikinci bölümüne Kazan'ın kara yazın en sıcak günlerinde tazısı ile av aramak için dolaştığından söz edilerek başlanır. Ördekleri ürkütür, parsaları kükretir ve üç yüz yiğidi alıp Ak Minkan'a ava gider. Orada av avlar, kuş kuşlar. Akşama doğru beylerine "bir av avlayacağımı" söyleyerek onların gitmesini ister. Ak Minkan'ın tepesine gelir ve bu sırada karanlık basar. Henüz bir av da avlayamamıştır. Kazan Perverdigâr'a³¹ avsız dönmek için yakarır (Ekici, 2019, s. 10). Üçüncü kişinin ağzından aktarılan bu kısımda anlatılanlardan ortamda sıkıntılı bir durum olduğu açıkça anlaşılır. Hem mevsimin en sıcak günleri olmasının verdiği bunaltıcı durum hem av bulamayıp dolaşmanın verdiği huzursuzluk, hoşnutsuzluk ve basan karanlık, anlatıdaki kaosu yansıtmaktadır.

Ardından Kazan'ın alçak yerlere doğru göz gezdirirken Kara Dağ'ın eteğinde yerde yedi meşale gibi yanan ışıkları görüp aşağı doğru onlara ilerlediğinden ve sonrasında meşale sandığı ışıkların ejderhanın gözleri olduğunu fark ettiğinden söz edilmektedir. Kazan'ın Ejderha'dan çok korktuğu söylenir. Aniden arkasını döndüğünde ise Lala Kılbaş'ı görür ve ona Ejderha'ya saldırıp saldırmama konusunda fikrini sorar. Lala, Kazan'ı vaz geçmemesi ve saldırmaması yönünde destekleyip cesaretlendirir. Kazan da atının üstünde³² Ejderha'nın yakınına gelir ve uyduğunu görür. Uyurken er öldürmenin mertlik olmayacağını düşünür ve onu ok atarak uyandırır (Ekici, 2019, s. 11). Bu bölümde öncelikle "Yedi Başlı" olarak verilen Ejderha'nın yedi gözünün olması sembolü üzerinde durmak gereklidir. Normal şartlarda düşünüldüğünde Ejderha'nın yedi başında ikişer göz olduğu var sayılmalı iken burada sadece yedi gözden söz edilişi her başta birer tane göz bulunduğu şeklinde anlaşılmaktadır. Yedi gözün, Kazan'ın baş etmesi gerekli yedi sorununa işaret ettiğini düşünmek doğru olacaktır. Ardından Kazan uyuyan Ejderha'ya saldırmaz ve "er öldürmenin mertlik olmayacağını, hile ile bir kişiyi vurmanın da er oğluna yakışmayacağını" belirtmektedir. Bu ifadenin de evrenselci dikotomi bağlamında düşünülmesi gereklidir. İki tarafın da "er" olarak nitelendirilmesi tarafların birbirine denk

31 Burada da ilk kısımdaki gibi yine Tanrı'dan bir yardım isteme söz konusudur. Ancak Kazan'ın bu yakarışındaki "Perverdigâr" sözcüğü onun bir eğitime tabi tutulacağını işaretler. Osmanlıca Türkçe Sözlük (1977)'te "perver" sözlükte "besleyen, besleyici, yetiştiren, eğiten" anlamları ile bileşik sözcükler yapan bir sıfat, "Perverdigâr" ise "Tanrı" olarak verilir. Sarıkaya (2012, s.121) da "Perverdigâr" kelimesinin mürebbi/terbiye eden olarak verildiğini belirtir.

32 Kazan'ın atı ile birlikte gelmesini kahraman ve at birlikteliği olarak evrenselci dikotomi bağlamında düşünmek gereklidir. At ve kahraman birbirleri ile zıt ancak uyumlu bir bütünlük sağlar. Özpınar (2023-a) konuyu eserinde örneklerle açıklamıştır. Berna Özpınar, Güney Sibiry Türk destanlarında mekân ve zaman sembolizmi.

olduğunun bir göstergesi olarak metnin alt katmanından bildirilir. Bu durum anlatının ilk bölümünde söz konusu olan Kazan'ın düşman ile denkliğin kurulmasını beklemesinin bir başka görünümüdür. Yukarıda belirtildiği üzere arkaik Türk anlatılarındaki kahraman ve karşı-kahraman vuruşmalarında da denklik kuralı asla atlanmadan işlemektedir.

Salur Kazan uyanan Ejderha'nın nefesini çekmesi ile ağzına doğru sürüklenmeye başlar. Ancak Kazan bu dehşetli durumda yine Perverdigâr'a dua eder ve ortaya bir otağ gibi bir kaya çıkar. Kayanın kuytu tarafına geçerek saklanır ve atından inerek mızrağını yere saplar (Ekici, 2019, s. 11). Bu kısımdaki ortaya "bir otağ gibi bir kaya" çıkışı ve kayanın kuytu yerinin oluşu evrenselci dikotomi işaretleri olarak görünmektedir. Öncelikle bu kaya, Kazan ve Ejderha arasında bir sınır oluşturmakta yani tarafların karşılıklı konuşulmasını bir başka deyişle zıtlıklarının göstermektedir. Ayrıca bu kayanın bir kuytu tarafı varsa bir de kuytu olmayan tarafının olması gerekir ki bu da bir zıtlık sembolüdür. Bununla birlikte kayanın "otağ" olarak nitelendirilişi buranın vuruşmadaki merkez olduğuna da işaret etmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere yaratım merkezden başlar. Otağ (ev) de aynı dağ gibi merkezin sembolüdür³³. Bununla birlikte Kazan'ın Ejderha'ya galip geleceği, daha vuruşmanın başında mızrağını yere saplamasından anlaşılmaktadır. Bu eril bir harekettir ve bu hareketi Rzasoy (2020, s. 288-299)'un belirttiği Kazan'ın Burla Hatun'u almadan önce yedi dişli topuzu yere vurması ile benzeştirmek mümkündür. Kazan ancak bunun sonrasında Burla Hatun ile evlenebilmiştir.

Daha sonra Kazan'ın sol gözünün bulanması durumu söz konusu olur. Kazan gözüne sitem eder ve onu çıkarmaya yeltenir. Ancak gözünü çıkarırsa kendisi için söylenecekleri düşünüp bundan vaz geçer. Seksen³⁴ oku çıkarıp birbiri ardınca Ejderha'ya atar ve can çekişen Ejderha'nın yedi başını birlikte boynundan keserek öldürür. Ardından Ejderha'ya sırayla hançer, kılıç ve bıçağını saplayıp üzerine bağdaş kurarak oturur³⁵ (Ekici, 2019, s. 11-12). Bu noktada Kazan'ın kızaran *sol gözünü* dikotomik yönden irdelemek gerekir. Rzasoy (2020, s. 377)'un Kazan'ın sol gözünün kızarmasını onun Ejderha'ya dönüşmesi olarak değerlendirmesi doğru bir yaklaşımdır. Burada sorulması gereken soru neden "sol" gözün kızardığıdır. Bunun Türk kültüründe eril ve dişil unsurlara atfedilen yönler ile ilgisi bulunmaktadır. Türk kültüründe sağ dişil (kadın), sol eril (erkek) tarafı simgeler³⁶. Bu durumda eril unsuru temsil eden sol gözün kızarması,³⁷ dişil unsur

33 Kâinatın en önemli yer onun merkezidir. Ev kâinatın bölgelerini birleştiren merkez eksen durumundadır. Geleneksel anlayışta merkez topografik bir noktadan çok semantik bir nokta olarak algılanır ve dağ, ağaç, at kazığı gibi dünyaları birleştiren yerlerin merkez olma özelliği bulunur (Lvova ve ark., 2013/1, s. 70, 122). Bununla birlikte merkez, eril ve dişil unsurların buluşup birleştiği yerdir.

34 Seksen sayısını sekizin artırılmış versiyonu olarak düşünmek gereklidir. Bu sayı ile yeni bir mekânsal oluşuma da işaret edilmektedir. Türklerde yaşanan dünya (mekân) dört ana yön ve dört ara yön üzere sekiz köşeli olarak düşünülür (Ergun, 2004, s. 168).

35 Ejderha'ya sivri uçlu nesnelerin saplanması ve üzerine bağdaş kurarak oturmak da yine bir eril hareket olarak görünür. Yendiği hasmının üzerine oturma sembolü ile Güney Sibirya Türk destanlarında da karşılaşılmaktadır. Demir-Möge'yi yenen Han-Buuday onun sandık gibi ak kocaman göğsünün üstüne oturmaktadır (Ergun ve Aça, 2004, s. 256).

36 Geleneksel görüşte dünya bir bütün olarak algılanır ancak ikili karşılaştırma düzeni bulunmaktadır. Buna göre sağ dişil (kadın), sol eril (erkek) tarafı temsil eder. Bu düzen Türklerin evlerine de yansımış olarak çadırın sağ tarafı kadın, sol tarafı erkek bölümü olarak ayrılması olarak gözlemlenir (Lvova ve ark., 2013/1, s. 75, 81).

37 Bu noktada kızı olanın kızıl otağa konması hatırdan tutulmalıdır (Gökyay, 2000, s.4).

olduğu şüphe götürmeyen Ejderha'ya dönüşmekle aynı anlama gelmektedir. Bu durum, evrenselci dikotomi bağlamında zıt unsurların uyumlanması ve bütünleşmesi olarak değerlendirilmelidir.

Salur Kazan ve Yedi Başlı Ejderha arasındaki bütünleşmeyi anlatan bu mücadele yine evrenselci dikotomi çizgisinde bir başka açıdan daha düşünülebilir. Bunun için Gözde Sazak'ın bir tespitine değinmek gerekmektedir. “Hun Dönemi Türk Motif ve Sembollerinin Sanata ve Hayata Yansması” adlı doktora tezinde Sazak, Türklerin süsleme sanatında kullandıkları hayvan mücadele sahneleri üzerinde bir değerlendirme yapmakta ve bu sahnelerinin hepsinde karşılıklı olan hayvanların birinin diğerine üstünlüğünden ziyade ikisi arasında bir “karışma faaliyeti” olduğunu tespit ettiğini belirtmektedir. Ayrıca Türk sanatındaki bu sahnelerin aslında bir mücadeleyi değil, *karşılıklı kut-güç alış-verişini* (ifade Sazak'a aittir) anlattığını ve bunun sonunda da bütünleşme faaliyeti olduğunu örneklerle açıklamaktadır (2014, s. 100-101). Sazak'ın yaklaşımı yerindedir. Özpinar (2023-a, s.64) da Sazak'ın bu tespitinin evrenselci dikotominin esasları ile tamamen örtüşüğünü belirtmektedir. Türk sanatında sanatçıların hiç bıkmadan uzun yıllar boyunca bir sembol olarak her türlü yüzeye işlediği³⁸ bu mücadele sahnelerinin, evrenselci dikotominin bir özden gelen zıtlıklar içinde birlik, denge, uyum, bütünlük ve yeniden doğuş anlayışını yansıttığı açıkça görülmektedir. Bu noktada söz konusu anlatıda Salur Kazan ve Ejderha arasındaki görünüşte olan mücadelenin arkasında da bir kut-güç alış-verişinin varlığından söz edilmesi mümkündür. Salur Kazan'ın el yazmada anılan epitetleri bu noktada hatırdan tutulmalıdır. Yedi Başlı Ejderha'nın karşısında olan Salur Kazan'dan anlatmanın hemen başında “dumanlı dağ börisi”, diğer bölümde ise “yılıknın aygırı, deve sürüsünün buğuru, koyunların koçu” (Ekici, 2019, s. 9, 11) olarak söz edilir. Öyle ise bu mücadelenin arka planında böylesi bir “karışma faaliyetinin” var olduğu anlaşılır. Şu durumda Kazan ve Ejderha arasında geçen mücadeleyi anlatan metnin alt katmanlarında ve aslında en temelinde, evrenselci dikotomi anlayışı bulunduğu bir kez daha kanıtlanmaktadır.

Anlatmaya tekrar döndüğünde öldürülen Ejderha'nın derisi Kazan'ın isteği üzerine Lala Kılbaş tarafından en iyi ustalar getirilerek yüzdürülür. Bu deriden Kazan'ın korkusuz bedenine giysi dikilir, katı yayına kiriş gerdirilir, okları için sadak diktirilir, kılıcına kın yaptırılır, güzüne kılıf diktirilir, sürcüasına sap yaptırılır, kurt tokalı Konur atının eyerine örtü diktirilir, gölgeğinin yelkenleri diktirilir. Deri hiç israf edilmeden yüzdürülür ve Kazan iki kafa derisini kendi başına giyer. Atı ve kendisi ejderha donuna bürününce Padişah Bayındır'ı görmek için yola çıkar (Ekici, 2019, s. 12). Bu kısımda Kazan'ın Ejderha'nın derisini hiç israf etmeden kendisi, atı ve silahlarını onunla donatması, iki kafa derisini başına giymesi, atı ile birlikte tamamen ejderha donuna girmesi yukarıda söz edildiği üzere eril ve dişil unsurların tam olarak uyumlu bütünleşmesini göstermektedir. Kazan'ın başına taktığı iki kafa derisi ise bu zıtlıklar içindeki birliğin yani evrenselci dikotominin diğer bir işareti olarak anlaşılmalıdır³⁹.

38 Diyarbakırlı (1972, s. 109, 165-167) Türklerin her eşyasını süsleyerek kullandığını ve sanatçıların hayvan mücadele sahnelerini sık tekrar ederek yüzyıllarca her yerde değişik malzeme üzerinde kullandıklarını söylemektedir.

39 Bu anlatımda bir “iki başlılık” yani “ikide birlik” anlayışı söz konusudur. Altay dilinde eşler için “eki baştu” (iki başlı) ifadesi kullanılır (Lvova ve ark., 2013/2, s. 224). Kazan ve Ejderha'nın arasındaki bağlantıyı psikanalitik açıdan ele alan Kasimoğlu (2019, s. 36) anlatıda Ejderha'nın Kazan'ın *gölge* yani olduğundan söz eder. Bu

Evrenselci dikotominin sonucu olarak eril ve dişil birleşmenin ortaya çıkardığı yeni oluşum/yaratım ise “gölgelik yelkenlerinin dikilmesi” ile verilir. Kasımoğlu (2019, s. 38), gölgeliğin çadır veya otağ olarak okunabildiğini, otağın (çadır) Türk kültüründe evrenin bir tezahürü olduğunu ve evrenin aynı zamanda “ejderha” anlamı olduğunu da belirtmektedir. Bu durumda Kazan’ın diktirdiği gölgelik, evrenin bir ifadesi olarak dünyanın yeniden yaratımı ile eş değer görünmektedir. Yeni başlangıç, yeniden doğuş⁴⁰ böylece gerçekleşmiş olmaktadır.

Evrenselci Dikotomi Bağlamında Anlatının İncelenmesi

Yukarıda evrenselci dikotomi bağlamında incelemesi yapılan iki bölümde de dikotominin gerektirdiği bir özden geliş, denklik, zıtlık, uyumluluk, tamamlayıcılık yani birleşip bütünlüğü oluşturma ve sonuçta yeni bir oluşum/yaratım gerçekleşmesi (kaostan kozmosa geçiş) koşullarının (Özpinar ve Koçak, 2022, s. 1116; Özpinar, 2023-a, s.76) sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu başlıkta ise anlatının birbirinden farklı olayları aktaran iki kısmının birlikte dikotomik birlik oluşturup oluşturmadığı hakkında bir fikir geliştirilmeye çalışılacaktır.

Anlatının ilk bölümünde Salur Kazan’ın beyleriyle ala karlı, gök sümbüllü dağlara ava gittiğinden ve bu tasvirin ilkbahar yani bir yeniden doğuş zamanına işaret ettiğinden yukarıda söz edilmiştir. Bir başka deyişle bu tasvirlerin “dünyanın yeniden yaratımını” anlatan bir Orta dünya betimlemesi olarak düşünülmesi doğru olacaktır. Öyleyse mekânsal anlamda yatay düzlemde söz etmek mümkündür. Zafer sonrası ise beylerle Serhab Dağı’na çıkmıştır. Burada ise yukarı doğru gerçekleşen dikey bir hareket bulunur. Bunun zafer sonrası Tanrı’ya şükür amaçlı gerçekleştirildiği bir ritüel olduğu da düşünülebilir. Hemen sonrasında ise altı bey oğlu “bey” statüsüne yükseltilir ve yeni oluşum/yaratım gerçekleşir.

Anlatının diğer kısmında ise Salur Kazan Ak Minkan’ın tepesinden Kara Dağ’ın eteklerine doğru bir inişe geçer⁴¹. Buradaki aşağıya doğru gerçekleştirilen dikey hareketin tam olarak yatay düzleme karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle yatay ve dikey düzlemlerin kesişmesi söz konusudur. Dikey hareketin yatay düzleme ulaştığı yer yani kesişme noktası Kara Dağ’ın eteğidir. Bu da tam olarak yeni bir başlangıca/doğuma işaret eder ve yeniden doğuş düşüncesini destekler. Çünkü geleneksel anlayışta dağ etekleri doğumun başladığı (gerçekleştiği) yer olarak düşünülür (Lvova ve ark., 2013/2, 27). “Kara” rengin de burada toprakla bağlantılı olarak Yer Ana’yı temsilen doğuma yönelik bir sıfat olduğu da hatırla tutulmalıdır.

açından da düşünüldüğünde Kazan ile Ejderha, zıt ancak hâli hazırda bir bütünün iki parçasıdır. Bu onların bir özden gelişinin göstergesidir.

40 Koçak ve Kara Tekgül (2020, s. 975) de Kazan’ın Ejderha ile olan mücadelesini kendini tanıma, kendi özelliklerinin bilincine varma üzerine bir yolculuğa çıkma olarak değerlendirmekte ve bu yolculuk sonucunda yeniden doğduğuna işaret etmektedir.

41 Ak ve kara bu noktada Üst ve Alt dünyalara karşılık olarak düşünülmemelidir. Bu aralarında uyumlu bir zıtlık bildirmekte ve birlik oluşturmaktadır.

Buraya değin anlatının her iki bölümünün kendi içinde yatay ve dikey hareketlere⁴² sahip oldukları çıkarımı yapılabilir. Bununla birlikte anlatının tamamına genel olarak bakıldığında ilk bölümde ağırlıklı olarak yatay düzlemde bir mücadele (hareketlilik) söz konusu iken ikinci bölümde tepeden aşağı inilmesi ile oluşan bir dikey hareketin varlığından söz edilebilir. Bir başka deyişle iki bölüm birlikte ele alındığında ilk bölüm için yatay, ikinci bölüm için dikey düzlemde mücadele bulunmaktadır. Bu durumda anlatının iki bölümündeki Kazan'ın gerçekleştirdiği yatay ve dikey hareketlerin oluşturduğu iki çizginin artı (+) veya haç⁴³ şekli oluşturduğu da düşünülebilir. Guénon (2019, s. 53)'un "tamamlayanların birliği" dediği haçta dikey çizginin aktif ilkeyi, yatay çizginin pasif ilkeyi temsil ettiği kabul edilir ve bu iki ilke aynı zamanda, beşerî düzen ile kıyaslandığında karşılıklı olarak eril ve dişil de kabul edilebilmektedir. Öyle ise ilk bölümde yatay düzlemde gerçekleştirilen savaş ile ikinci bölümde Ejderha ile gerçekleştirilen mücadele, yatay ve dikey düzlemlerde gerçekleştirilmiş bir dişil ve eril birleşimi olarak görünmekte ve bu da onların birleşerek bütünü oluşturduğunu göstermektedir.

Anlatı bir diğer yönden de bütüncül açıdan düşünülebilir. İlk bölümde Kazan'ın gelen düşmandan hiç korkmadığı dikkat çekerken ikinci bölümde tam tersi şekilde Yedi Başlı Ejderha'dan çok korkmaktadır. Bu durum insanın dış ve iç dünyasında, bakış açısına ve şartlara göre farklı nitelikte duygulara sahip olabileceğine bir işaret olarak değerlendirilebileceği gibi dış dünyada yakın çevrenin desteğini, iç dünyada ise kendi gücünün varlığını göstermektedir. Bir başka deyişle anlatının iki tarafında bir dış dünya-iç dünya karşılaştırması yapılmaktadır. Ancak Kazan elbette her iki durumda da Yaradan'dan yardım ister ve anlatının sonunda kozmosa ulaştınca "korkusuz bedenine" giysiyi giyer. Bir başka deyişle kutsal güçlerin yardımıyla -ki Kazan bunu kutsalı temsil eden Lala Kılbaş'a "Canım Lala! Ejderha'yı ben öldürmedim. Senin bana verdiğin cesaret ve güç öldürdü (Ekici, 2019, s. 12)" diye söyler- dengeye ulaşmış olmaktadır. Öyle ise bütüncül düşünüldüğünde anlatının her iki kısmının, dış ve iç dünyalar olarak birbirini tamamladığından ve dengeye getirdiğinden söz etmek mümkündür.

Dış ve iç dünyaların bütünlüğü ile ilişkili olarak şu noktayı da eklemek yerinde olacaktır. Yukarıda açıklandığı üzere ilk bölümde önce Salur Kazan'ın yeniden doğumunun gerçekleşmesi anlatılmakta sonra da toplulukla birlikte hareket edilerek zafer elde edilmektedir. İkinci bölümde ise tam tersi yalnız başına mücadele edilerek zafer elde edilmekte sonra yeniden doğum gerçekleşip toplulukla bütünleşme söz konusu olmaktadır. Bu ayrımı da yine iki bölümün birbirinin zıddı durumları içermekle birlikte birbirini tamamladığını gösterir.

Anlatıyı evrenselci dikotomiye bağlı olarak bireysel ve toplumsal ilişkiler bağlamında da değerlendirmek mümkündür. İlk bölümde öncelikle Kazan'ın yeniden doğuşu aktarılmakta ve ardından ordusuyla beraber düşmana karşı bir zafer gerçekleştirmektedir. Bu durum bireyin kendine ait alandan çıkıp toplumdaki diğer bireylerle buluşması ve sorunlara karşı güvendiği

42 Bunu zıt hareketler olarak, ilk bölüm için *Yerden Göğe*, ikinci bölüm için *Gökten Yere* şeklinde düşünmek mümkündür.

43 Üzerinde çokça araştırma yapılan haç ve onun bir diğer görünümü olan swastika, geçmişi çok önceki çağlara dayanan dünyanın en eski sembolleri olarak bilinir.

kişilerle birlikte hareket etmesi olarak değerlendirilebilir. İnsan her yeni gün⁴⁴ ile birlikte evinden çıktığında dış dünyada, yaşam içinde birtakım mücadeleler vermek durumundadır ve pek tabii bunu sosyal ortamında, yakın ilişkide bulunduğu kimselerle gerçekleştirir. Sorunlu durumları güvendiği, ekip oluşturduğu kişilerle korkmadan akılcı hareket ettiğinde çözüme kolaylıkla ulaştırabilmektedir. Öyle ise anlatının bu kısmını bireyin toplulukla birlikte gerçekleştirdiği başarılar bağlamında düşünmek doğru olacaktır.

İlk bölümün aksine ikinci bölümde birey sorunları ile baş başadır ve bunlarla kendisi yüzleşmek zorundadır. Bunları çözmek diğerinden daha zor ve korkutucudur ki Salur Kazan yedi sorunu gördüğünde aklı başından gider. Bunun için ilahi yardım alması ve kendine güvenmesi gereklidir. Kazan da Tanrı'dan yardım isteyerek bu eğitime gönüllü olur. Kendinde birdenbire fark ettiği ve onlarla yüzleştiğinde dehşete kapıldığı sorunları çözmesi onun yeniden doğuşunu gerçekleştirecektir. Sonuçta yedi büyük sorunu ile yüzleşerek onları ortadan kaldırır ve zafer elde eder. Görünürde anlatılanın derinlerinde Kazan'ın kendi iç mücadelesi sonrası tam anlamı ile içsel bir zaferi söz konusudur. Bu zafer insanın gerçekleştirmesi çok zor ancak gerçekleştirdiğinde insanı insan olma yolculuğunda çok yüksek düzeye çıkarabilen bir zafer olmalıdır ki bu noktada verilen Kazan'ın "korkusuz bedenine giysi diktirmesi" sembolü bunu anlatan önemli bir ayrıntı olarak belirir. Korkusunu yenip kendi içindeki sorunların farkına varıp onlarla yüzleşerek onları yenebilen insanın artık dünyaya olan bakışı değişecek ve o artık *korkusuz* olacaktır. Çünkü gerçek korkulması gerekeni alt etmiştir ve ancak iç dengeye ulaştığında topluma gerçekten dahil olabilecektir.

Ayrıca Kazan'ın Ejderha'yı öldürmesi -bir özden gelen zıtlıkların birleşip yeni bir başlangıç gerçekleştirilmesi- Oğuz halkı açısından da önem taşır. Bu durum sadece Kazan için değil bütün Oğuz halkı için yeni bir doğum/yaratılış/başlangıç olarak görünmektedir. Çünkü hem Bayındır Han gibi en üst düzeydeki kişinin hem de tüm İç ve Dış Oğuz'un katılımı ile gerçekleştirilen kutlamanın yedi gün yedi gece sürdüğü belirtilir (Ekici, 2019, s.12-13). Bayındır Han'ın dünya ile özdeş Yedi Başlı Ejderha'nın derisinden dikilen otağda bulunması bu kutsal doğumun/başlangıcın en üst düzeyden kut/onay almak durumunda olduğuna işaret eder. Öte yandan bu kutlama, geçiş dönemlerinin sadece birey değil toplum açısından da önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Bir başka deyişle birey-toplum birliği, bütünlüğünü ve dengesinin sağlanmış olduğu bu kutlama/kutsama ile yüce katlara bildirilmektedir. Evrenselci dikotomi açısından anlatının iki bölümü birlikte değerlendirildiğinde kişinin dış ve iç dünyada elde ettiği zafer ile kozmosa erişildiği ve korkunun (kaos) ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. İnsanın var oluşunun gerektirdiği dış ve iç dünyaya dair mücadeleleri aktaran iki bölüm, zıtlıklarına rağmen böylece madalyonun iki yüzü gibi uyumlu bir biçimde birbirini tamamlamakta, dengelemekte, bütünlemekte ve birleşmektedir.

44 Geleneksel düşüncede dünyanın her gün yeniden yaratıldığı ve insan-Dünya özdeşliğinde insanın da her gün yeniden doğduğu (yaratıldığı) hatırdta tutulmalıdır.

Sonuç

İnsanın düşünceleri ile ortaya çıkarıp görünür duruma getirdiği tüm fikirler, inançlar ve değerlerin bileşkesi olan kültür, nesiller arasında sürekli aktarılır. Kültür için sembol, anlam ve normların tarihsel aktarım sistemi olduğu da söylenebilir. Bu aktarımlar zamanın getirdiği koşullarla bazı değişimlere uğrayabilir. Ancak kültür ve ona bağlı uygarlığın oluşmasında etkili ve esas olan ilk düşünceler o toplumun kolektif belleğinin derinlerinde daima korunmaktadır.

Köklü bir kültüre sahip olan Türklerde de belli bir kişi tarafından oluşturulmamış kolektif tefekkür, bir bilgelik olarak telakki edilen hikmeti ortaya çıkarmıştır. Türk kavimlerinin ortaklaşa bir yetkinliğe kavuştuklarını göstermekte olan hikmet, bir dünya görüşü olduğundan kozmogoni ile de ilişkilidir. Türk kozmogonisi evreni ve içindeki varlıkların tümünü bir bütün olarak düşünür. Ancak bu bütünlük, birbirine zıt ve denk iki ilkenin birleşimi ve uyumundan oluşur. Onların bu birliği âlemin dengesini sağlar ki bu kozmos anlamına gelir. Türklerin kozmogonisi bu iki zıt ilkenin uyumlu birliğine yani “evrenselci dikotomi” anlayışına dayanmaktadır.

Türkler bu esas anlayışlarını yaşamlarının her alanına yansıtmışlardır. Anlatılardaki semboller de çözümlenerek birbirleriyle bağlantıları kurulup açıklandığında ortaya çıkan anlamlar, evrenselci dikotominin anlatılarda korunduğunu hatta anlatıların evrenselci dikotomi anlayışı üzerine kurulu olduğunu göstermektedir.

Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderha ile mücadelesine dayanan anlatı da aynı şekilde sembollerin alt katmanlara gizlediği evrenselci dikotomi anlayışını barındırmaktadır. Anlatının iki bölümünde verilen sembollerin açıklamalarının oluşturduğu bileşkeler de tam olarak evrenselci dikotominin koşullarını sağlamakta ve insana ait dış dünya- iç dünya bütünlüğünün ve dengesinin bu anlatıda nasıl kurulduğunu açıkça göstermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- A.K., B.Ö.; Veri Toplama- A.K., B.Ö.; Veri Analizi/Yorumlama- A.K., B.Ö.; Yazı Taslağı- A.K., B.Ö.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- A.K., B.Ö.; Son Onay ve Sorumluluk- A.K., B.Ö.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- A.K., B.Ö.; Data Acquisition- A.K., B.Ö.; Data Analysis/ Interpretation- A.K., B.Ö.; Drafting Manuscript- A.K., B.Ö.; Critical Revision of Manuscript- A.K., B.Ö.; Final Approval and Accountability- A.K., B.Ö.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Balkaya, A. (2012). Kozmogoni anlatılarında dikotomik algının nedenselliği. *Turkish Studies*, V. 7/4, 987-994.
- Bayat, F. (2019). Oğuznâme. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ek-2.cilt, 371-372.
- Beydili, C. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. (E. Ercan, Çev.). Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Çay, A. (1990). *Hıdırellez “kültür-bahar bayramı”*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Diyarbakırlı, N. (1972). *Hun sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Duymaz, A. (1997). *Bir destan kahramanı Salur Kazan*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Eberhard, W. (1943). Eski Çin kültürü ve Türkler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 1(4), 19-29.
- Eberhard, W. (2019). *Çin tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ekici, M. (2019). “13. Dede Korkut destanı: “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı öldürmesi” boyunu beyan eder hanım hey!” *Milli Folklor*. 16 (122), 5-13.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve dindışı*. (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: Gece Yayınları.
- Eliade, M. (1994). *Ebedi dönüş mitos*. (Ü. Altuğ, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (2003). *Dinler tarihine giriş*. (L. Arslan, Çev.). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Ergun, M. ve Aça, M. (2004). *Tıva kahramanlık destanları-1*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Esin, E. (2001). *Türk kozmolojisine giriş*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Gökay, O. Ş. (2000). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Guénon, R. (2019). *Yatay ve dikey boyutların sembolizmi*. (F. L. Topaçoğlu, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün Şamanizm. Materyaller ve araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kartarı, A. (2019). Kültürlerarası iletişim nedir? *Kültürlerarası iletişim*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını. 3-20.
- Kasımoğlu, S. (2019). Gölge arketipinin bir örneği olarak ejderha: Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi’nin arketipsel tahlili”. *Turnalar Uluslararası Hakemli Türk Dili, Edebiyat ve Çeviri Dergisi*. 76, 33-38.
- Koçak, A. (2016). *Mitlerle varoluş yolculuğu*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Koçak, A. ve Kara Tekgül, I. (2020). Bilgeliğin tacını takan alp Salur Kazan. *Motif Akademi Halk Bilim Dergisi*. 13 (31), 960-976.
- Lvova, E. L., İ. V. Oktyabrskaya, A.M. Sagalayev, M.S. Usmanova (2013). *Güney Sibiry Türklerinin geleneksel dünya görüşleri-1. Kâinat ve zaman. Nesnelere dünyası*. (M. Ergun, Çev.). Konya: Kömen Yayınları.
- Lvova, E. L., İ. V. Oktyabrskaya, A.M. Sagalayev, M.S. Usmanova (2013). *Güney Sibiry Türklerinin geleneksel dünya görüşleri-2, İnsan ve Toplum*. (M. Ergun, Çev.). Konya: Kömen Yayınları.
- Osmanlıca Türkçe Sözlük* (1977). Birinci basım. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Ögel, B. (1993). *Türk mitolojisi-1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi-2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2000). *Türk kültür tarihine giriş-6. Türklerde tuğ ve bayrak (Hunlardan Osmanlılara)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

- Özpınar, B. (2023-a). *Güney Sibirya Türk destanlarında mekân ve zaman sembolizmi*. T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Doktora tezi.
- Özpınar, B. (2023-b). Türklerde geçiş dönemi ritüellerinde ak/beyaz renk sembolizmi üzerine bir çalışma. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. 16 (42), 588-607.
- Özpınar, B., Koçak, A. (2022). Evrenselci dikotomi bağlamında Arı Haan destanı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. 15 (40), 1113-1128.
- Rzasoy, S. (2012). Oğuz mitolojisinde kaos ve onun deli paradigmaları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 24, 169-180.
- Rzasoy, S. (2020). “*Kitabi-Türkman Lisani*” Oğuznâmesinin transmediativ structuru ve ritual-mifoloji semantikasi. Bakı: Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası Folklor İnstitutu.
- Sagan, C. (2016). *Kozmos, evrenin ve yaşamın sırları*. (R. Aşçıoğlu, Çev.). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Sarıkaya, M. Y. (2012) Halk dilinde bir duâ mecmûası: Bilâl Nûri münâcâtı”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 27, 113-146.
- Sazak, G. (2014). *Hun dönemi Türk motif ve sembollerinin sanata ve hayata yansımaları*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Anabilim Dalı. Doktora Tezi.
- Schimmel, A. (2017). *Sayıların gizemi*. (M. Küpüşoğlu, Çev.). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Taş, İ. (2011). *İslam öncesi Türk düşüncesinde kozmogoni-kozmoloji*. Konya: Kömen Yayınları.
- Topaloğlu, B. (1993), Cebbâr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7. cilt, 181-182.
- Ülken, H. Z. (2007). *Türk tefekkürü tarihi*. Cogito-129. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İnternet Kaynakları

URL-1 tdk.gov.tr

URL-2 tdk.gov.tr

